

op een dag acht soorten geteld. Dit is voor het Zwanenwater een hoge score. Dit waren o.a. een mannetje Watersnuffel en een mannetje Grote keizerlibel.

Uit de resultaten is gebleken dat het schonen van poelen voor de meeste libellensoorten geen nadelige invloed heeft gehad.

Literatuur:

Groot, T. de, 1997. Libellen van het Zwanenwater en Duin en Kruidberg. O & B rapport nummer 97-48. Vereniging Natuurmonumenten, 's Graveland.

Groot, T. de, 2002. *Aeshna isosceles* Vroege glazenmaker. In: NVL, 2002. De Nederlandse Libellen (Odonata). Nederlandse

Die Winterreise

Fauna 4. Naturalis, KNNV Uitgeverij & EIS-Nederland, Leiden.

Ketelaar, R. Higler, L.W.G., Groenendijk, D., Hermans, J.T. & Dingemans, N.J., 2002. Biotopen en landschappen. In: NVL, 2002. De Nederlandse Libellen (Odonata). Nederlandse Fauna 4. Naturalis, KNNV Uitgeverij & EIS-Nederland, Leiden.

Manger, R., 2001. Libellen in de duinen van de Noordkop 2000. Grafelijkheidsduinen, Doggersplaats en Zwanenwater. KNNV-afdeling Den Helder en omgeving, Den Helder.

Van Swaay, C.A.M., Ketelaar, R. & Groenendijk, D., 2002. Dagvlinders en libellen onder de meetlat: jaarverslag 2001. De effecten van het opschonen van poelen in het Zwanenwater. Rapport VS2002.010, De Vlinderstichting, Wageningen. Blz. 23.

Wijker, A., 2001. Libellenatlas Noord-Hollands Duinreservaat 1996-2000. PWN Waterleidingbedrijf Noord-Holland, Castricum.

René Manger

“Fremd bin ich eingezogen, fremd zieh ich wieder aus”.

Iedereen die de liederencyclus Die Winterreise van Schubert (op gedichten van Muller) kent, herkent deze openingszin. Er komen geen liederen over libellen in voor, maar hij beschrijft een winterse zoektocht naar warmte en licht. Wij associëren libellen met zon en warmte en niet met sneeuw en kou.

Voor wat betreft winterjuffers ligt dat heel anders. Die ‘leven’ gewoon door onder winterse omstandigheden. Een gegeven dat tot de verbeelding spreekt, temeer omdat er in Nederland nog nooit overwinterende winterjuffers zijn gevonden.

In het voorjaar van 2002 besloot een kleine groep libellenonderzoekers een poging te gaan wagen om het mysterie rond de Noordse winterjuffer in Nederland te ontrafelen. Daartoe werd een plan opgesteld. Het Projectplan Paedisca (PP).

De (in)directe aanleidingen dit PP waren:

- De vondst van een grote populatie in De weerribben in 1998
- De uitkomsten van een onderzoek aan Noordse winterjuffer in De Weerribben in 2000
- De uitkomsten en (nieuwe) vraagstellingen van

- een libellenonderzoek in De Weerribben in 2001
- De vondst van veel Noordse winterjuffers op verscheidene locaties in Friesland in 2001 en 2002
- De vondst van overwinterende Noordse winterjuffers in Zuid-Duitsland in 1999 en 2000

Vanaf 1998 is de kennis omtrent gedrag, voortplanting, biotoopkeuze gaandeweg sterk toegenomen. Toch bleef er na veel onderzoek nog een aantal vragen onbeantwoord.

- Waar overwinteren Noordse winterjuffers in De Weerribben?
- Zijn ze plaatstrouw aan het voortplantingswater?
- Overwinteren ze in de directe omgeving of zwerven ze uit naar overwinteringgebieden?

Naar aanleiding van deze vragen werd de volgende doelstelling geformuleerd.

Via een soortgericht onderzoek door middel van individuele markering komen tot een duidelijk beeld van de dispersie van de Noordse winterjuffer in De Weerribben. Dit alles binnen een onderzoekstermijn van 10 maanden.

Als methode werd gekozen voor de volgende opzet.

1. Tijdens de piek in de uitsluiperperiode (eind juli, begin augustus) worden op minimaal 2 en maximaal 4 locaties zoveel mogelijk jonge (ouder dan een dag i.v.m. voorkoming van nodeloze beschadiging!!) exemplaren gevangen en van een kleurmarkering en een uv -markering op de vleugels voorzien. Per locatie wordt een andere kleur gebruikt. Van alle exemplaren wordt de sexe genoteerd en de markeringscode en de GPS coördinaten.

2. In de nazomer en herfst worden de locaties bezocht om te checken of er nog exemplaren rondvliegen. Daarnaast worden locaties bezocht waar in 2001 veel nazomer- en herfstwaarnemingen en in 2002 veel vroege voorjaarswaarnemingen zijn gedaan. Deze locaties zijn: het Woldlakebosch en het Venebosch. Ter plekke worden alle waargenomen exemplaren gecontroleerd op kleurmarkering.

3. Tijdens de winterperiode worden alle genoemde plaatsen nauwkeurig en minutieus onderzocht om zodoende overwinterende exemplaren op te sporen. Hierbij zal de uv markering dienstbaar kunnen zijn. Bij ieder gevonden exemplaar wordt de plaats gemarkeerd d.m.v.

Foto: Karin Ullhoorn

Het merken is een subtiel werk

Foto: Evert Ruiter

Zoek de winterjuffer

een bamboestokje met een gekleurd uiteinde zodat de plek altijd terug te vinden is. Bij overwinterende exemplaren in bomen of struiken kan een stickertje worden geplakt.

Ongemarkeerde exemplaren worden alsnog gemarkeerd. Per locatie wordt gekozen voor een eenduidige markering.

De gevonden exemplaren worden tijdens de winterperiode (vooral bij sneeuw, ijzel, vorst) enkele malen bezocht.

4. In het vroege voorjaar worden de overwinteringsplaatsen en de voortplantingslocaties afgezocht op uit de winterslaap ontwaakte exemplaren en voortplantende exemplaren. Daarbij worden per plaats alle gemarkeerde exemplaren en markeringscodes genoteerd.

5. Zowel tijdens de uitsluiperperiode als in de nazomer, herfst, winter en voorjaar worden nauwkeurige aantekening gemaakt m.b.t. kleur en tekening van mannetjes en vrouwtjes. Ook gedragingen, biotoopvoorkeur en plaats waar wordt overwinterd worden nauwkeurig en uitvoerig beschreven.

Ad. 1: Dit gegeven stuitte op ethische bezwaren.

Foto: Karin Uithoorn

Het merken van winterjuffers op Groot Erve (3 aug. 2002, Weerribben)

Moeten we om het doel te bereiken deze fragiele juffers zo te grazen nemen. Toch kozen we ervoor het wel te doen. Via literatuur hebben we ons op dit punt ook goed voorbereid. Als materiaal werd gekozen voor diastiften van de kleinste dikte en Uv-markeerstiften. In de praktijk bleek dat het markeren vrij eenvoudig was en dat de gemerkte dieren geen enkele hinder

ondervonden van de markering. In vrijwel alle gevallen vlogen ze gewoon meteen weer verder. Ook bij terugvangsten bleek dat ze nog steeds zeer mobiel en actief waren. Uit de literatuur bleek ook dat de markering niet van invloed is op het voortplantingsproces. Op 3/8, 17/8, 30/8, 13/9 zijn er in totaal circa 400 exemplaren gemerkt op vier locaties.

Veruit de meeste exemplaren werden gevangen en gemerkt bij een petgat in de Schut- en Grafkampen. Overige locaties: De Kooibomen, Het Woldlakebos en het Venebosch. Het gemerkte aantal oversteeg iedere verwachting.

Saillant detail: Op 3 augustus zagen we na een dag merken (200 ex.!) bij het petgat, teruglopend naar de boot, nog steeds winterjuffers, allen ongemerkt!. Dat geeft wel aan welke hoeveelheden er rond die periode lokaal uitsluipen. Het komt overeen met de dichtheden die in 2001 werden vastgesteld.

Ad 2: Tijdens deze bezoeken werden in de genoemde bossen geen gemarkeerde ex. van elders teruggevangen. Wel werden er ter plekke gemarkeerde exemplaren teruggevangen. Daarbij viel op de juffers zeer honkvast zijn. Soms werden ze vrijwel letterlijk op de zelfde plaats teruggevangen. Vanaf eind augustus bleken de juffers zich vrijwel uitsluitend op te houden in open moerasbos. Vaak vergezeld door houtpantserjuffers en een enkele Steenrode heidelibel. In veel gevallen werden ze in losse groepjes waargenomen. Het idee bestaat dat ze de beschutting van bossen opzoeken om te jagen en te slapen en om te ontkomen aan predatoren. Ook zonnige bosranden bleken geliefde verblijfplaatsen. Een constatering die overeenkomt met bevindingen in 2001. Langs het water werden vanaf eind augustus geen exemplaren meer waargenomen.

Ad. 3:

Deelnemers:

Bij voorkeur personen die 'ervaring' hebben met de soort, het gebied goed kennen en bereid zijn er tijd en energie in te steken.

Voorstel:

Het eerste gemerkte exemplaar was een mannetje op 3/08/02 in Groot Erve (Weerribben).

Foto: Robert Ketelaar

